

III.

SZERTARTÁSI RÉSZ.

Bár a ker. anyaszentegyház lelki egyesület, azért mégsem nélkülözheti a külső formákat, amelyekben e világon minden élet megnyilatkozni szokott. Az unitárius egyház, mint az egyetemes keresztény egyháznak egy része, szintén elismeri a külső szertartások szükségességét, amelyek által a hivek egyfelől kifejezést adnak vallásos érzelmeiknek, de másfelől azok gyakorlása által a kegyességet ébren tartják és ápolják. Azonban a szertartásoknak értéket csak abban az esetben tulajdonítanak, ha azok lélekből származnak s nyomukban kegyes és Istennek tetsző élet fakad. A szertartások számát minden ok nélkül szaporítani nem tartják szükségesnek, nehogy azok a magasabb és szentebb dolgokról elvonják a figyelmet és érdeklődést. Ebből a szempontból az unitárius szertartásokat inkább az egyszerűség jellemzi, mint a hatásra számító művészi törekvések.

A nyilvános istentiszteletek helyéül a templomok szolgálnak. Ezek nincsenek képekkel és szobrokkal felékesítve. Oltár és égő gyertyák nincsenek bennük. Legfőbb díszük a szószék a bibliával, mintegy jelképezve azt a szellemi világosságot, melynek terjesztését az unitárius egyház legelső kötelességének ismeri. A templom piacán van az Urasztala, amelyről meghatározott időben az Urvacsorát szolgáltatják ki. Volt idő, amikor még az orgona iránt is idegenkedéssel viseltettek az unitáriusok. Azonban újabb időben szívesen alkalmazzák a templomokban s azok által az istentisztelet szépségét emelik. Ma már alig van unitárius templom orgona nélkül. A templomok mellett tornyok vagy ugynevezett haranglábak vannak, amelyekben a harangok vannak elhelyezve. Rendesen két vagy több harang van egy egyházközségben, annak a vagyoni állapota szerint. A lelkészeknek nincsen megkülönböztető egyenruhájuk. Csupán hivatalos szol-

gálatuk alkalmával viselnek sapkát és palástot. Ez sötét fekete színű, bő ruha ujj nélkül való, földig érő, mely az egész testet elfödi. Vállán és a két első szélén fekete bársonnyal vagy selyemmel van diszítve. Mivel Erdélyben az unitáriusok mind a magyar nyelvet beszélik, ezért az istentisztelet nyelve magyar. Az Uri imádságot a Máté evangéliuma szerint használják. Különben a következő vallásos szertartásokat gyakorolják:

5. 7.

1. Istentisztelet.

Általában magán- és nyilvános istentiszteletet szoktak megkülönböztetni. Az unitárius egyház a nyilvános és közös istentiszteletek által véli inkább elérhetni azt a vallásos célt, amiért az istentiszteleteket tartani szokták. Azonban ez nem zárja ki azt, hogy azok, akik egy vagy más okból a közös vagy nyilvános istentiszteleten részt nem vehetnek, magán-istentiszteletet ne tarthatnának. A nyilvános istentisztelet helye a templom vagy ennek hiányában valamely e célra kijelölt imaház vagy magánház. A nyilvános istentisztelet ismét kétféle u. m. hétköznapi, vasárnapi és más ünnepnapis istentisztelet.

A **hétköznapi** istentisztelet egy közéneklésből áll, amelyet az énekvezér e célra az egyház által kiadott énekeskönyvből választ és vezet a hivek minél nagyobb számú részvételével. Nehány versszak eléneklése után a lelkész a szószékre megy s egy imádságot mond el vagy olvas fel akár az általa készített, vagy más unitárius szellemű imádságos könyvből. Az imádság után Uri imát s végül utóimát mond. Erre ismét közéneklés következik, amelynek végeztével a gyülekezet eloszlik. A hétköznapi istentisztelet reggel és este meghatározott időben tartatik.

A **vasárnapi vagy más ünnepnapis istentisztelet** egy közös énekléssel kezdődik, melyet az énekvezér vezetésével a gyülekezet felállva énekel. (Invocatio.) Ezután az u. n. derekas ének következik, amelyet a gyülekezet leülve énekel. Ennek végeztével a lelkész a szószékre megy s ott imádságot mond, melyet az Uri imával fejez be. A lelkész a szószéken marad s a bibliából kikeresi azt az igét, amelyet beszéde alapjául választott. Ez idő alatt a gyülekezet az énekeskönyv alapján egy versszakot énekel. Ennek végeztével a lelkész felhívja a gyülekezetet alapigéje meghallgatására, amit kétszer olvas fel a szentkönyvből. Ekkor elmondja, rendesen könyv nélkül be-

szédét. Annak végeztével az Uri imát és rövid utóimát mond. Lejön a szószékből s az istentiszteletet a gyülekezet közös éneke zárja be. Ez a rendes vasárnapi és ünnepnap istentisztelet rendje. Ez alól kivétel csak a nagypénteki istentisztelet, amikor a lelkész nem tart egyházi beszédet, hanem az énekvezér, vagy énekkar elénekli a Jézus szenvedéseinek történetét, amelyet passiónak nevezünk s ezt a lelkész imája követi.

A vasárnap és ünnepnap délutáni istentisztelet rendje megegyezik a délelőttivel. Csupán az a különbség van némely helyen, hogy a lelkész az egyházi beszéd helyett biblia-magyarozatot tart.

Szokásban van az istentisztelet végeztével egyes hirdetések közlése, mint az urvacsora kiosztásának ideje, házassági szövetségek megáldása, püspöki rendeletek, adakozásra felhívás, stb. Ezeket a lelkész a szószékről az utóima után végzi.

A közönség az imádság alatt rendesen fennáll. Azonban egy pár helyen a nők ülve maradnak, de az alapige-olvasásra itt is felállanak. Az egyházi beszédet mindenki ülve hallgatja. Kivánatos, hogy az istentisztelet egész tartama alatt a hívek a templomban maradjanak.

Az istentisztelet rendeltetése megkívánja, hogy azok vezetésében lelkész és énekvezér egyöntetűen járjanak el s figyelemmel legyenek azokra az alkalmakra, amelyekben az istentisztelet tartatnak. Figyelemmel kell lenni a reggeli és estéli, a különböző évszaki és ünnepi alkalmakra. Minél inkább összhangban van egymással s az ünnepek tárgyával az ének, ima és egyházi beszéd, annál inkább megfelel hivatásának az istentisztelet.

A karácsonyt, husvétot és pünkösztöt három-három nap, a nagypénteket, áldozócsütörtököt és az ujév első napját egy-egy nap szokták ünnepelni az unitáriusok.

2. A kereszteleés.

A kereszteleés, mint a keresztény anyaszentegyházba való beavatásnak külső jele, az unitárius egyházban is gyakorlatban van. A kereszteleés e szerint csak külső jele a kereszténységnek s nem lényege. Vagyis: nem a kereszteleés teszi az embert kereszténnyé; mert amint Pál apostol mondja: „Ha a

törzsök szent, az ágak is szentek.“ A keresztény szülőknek gyermekei is keresztények. Azonban, amint Jézus is megkeresztelkedett a Keresztelő János keresztségével, annak jeléül, hogy tisztaságban és szentségben megmarad: ugy mi is megkereszteltetjük a gyermekeket annak jeléül, hogy őket a Jézus tudománya szerint való tiszta, kegyes, jámbor és feddhetetlen keresztény életben kívánjuk nevelni.

A keresztelés ideje nincs meghatározva, de a szülők erkölcsileg kötelezve vannak, hogy gyermekeiket még csecsemő korukban megkereszteltessék. A keresztelés helye lehet a templom, a lelkészi vagy a szülői lakás.

A keresztelés úgy történik, hogy a lelkész, akinek feladata és kötelessége a szertartás végrehajtása, egy kis előimát s azután rövid beszédet mond, amelyben a keresztelés célját, a szülők kötelességét, az emberi élet célját, stb. fejti ki. Ennek végeztével imádkozik s elmondja a Mi Atyánk-ot. Ekkor a jelenlevő keresztszülőktől megkérdi a gyermek keresztnevét, vagy, minden tévedés elkerülése céljából, elkéri az anyakönyvvezető tanusítványát s annak alapján megállapítja azt. Amikor a keresztnévvel tisztában van, akkor a gyermek fejére tiszta vizet önt, mialatt ezeket a szavakat mondja: „Én tégedet N. (ide a gyermek keresztneve jön) megkeresztellek az Atyának, Fiunak és Szentléleknek nevében.“ Végül néhány megáldó szóval bevégezi a szertartást.

A víz egyszerű jelkép a keresztelésnél. Annak semmiféle büntörlő vagy más büverőt nem tulajdonítanak az unitáriusok. A keresztelési formula, melynek használatát a régi gyakorlat igazolja, röviden, az unitárius felfogás szerint, a keresztelés célját fejezi ki, ami abban áll, hogy a megkeresztelt köteles aszerint az evangélium szerint élni, melyet Isten akaratából Jézus hirdetett s mely a szentlélek ereje által terjedett el a földön.

Az unitárius egyház szerint a keresztelés nem mulhatatlanul szükséges az idvességre. Nem hiszik, hogy a keresztelés nélkül elhalt gyermek elkárhoznék. De azért azt egy unitáriusnak sem szabad elmulasztania.

Súlyos beteg gyermek keresztelésénél a lelkész mondhatja legelőbb a keresztelési formulát a vízzel való leöntéssel s azután a beszédet és imádságot vagy csupán imádság is elegendő.

A keresztelésnek csak egyszer van helye és értelme. Azért, ha valaki az unitárius vallásra más ker. egyházból tér át, ahol már meg volt keresztelve, azt újból nem keresztelik meg. Azonban, ha valaki nem keresztény egyházból tér át, az korára való tekintet nélkül megkeresztelendő.

3. A konfirmáció.

Az unitáriusok a keresztelest nem tartják teljesen befejezett szertartásnak. Kiegészítő része az u. n. konfirmáció. Ez abban áll, hogy amidőn a gyermekek 14—15 éves kort elérték, akkor a lelkész minél behatóbb vallásos oktatásban részesíti a konfirmációs káté alapján, hogy felvilágosítást szerezzenek az unitárius vallás lényegéről, főbb hitelveiről és szertartásairól, különösen pedig az urvacsora céljáról és jelentőségéről. A nyert vallásos oktatás alapján rendszeren virágvasárnapján vagy áldozó csütörtökön a templomban a gyülekezet felnőtt tagjai jelenlétében, az ifjak bizonyosságot tesznek az unitárius vallásból szerzett ismereteikről. Majd rövid fogadástétel után a lelkész az Urvacsorához előkészítő beszédet intéz hozzájuk, amelynek végén imádságot mond s kiosztja nekik első esetben, a szokásos módon az Urvacsorát.

Ez a konfirmáció, vagy a hitben való megerősödés, ami által magukra vállalják az erkölcsi felelősséget minden cselekedetükért, amelyet eddig megkeresztelésük óta a szülők és a keresztszülők viseltek helyettük.

4. Az Urvacsora.

Az Urvacsora az unitáriusok szerint, nem egyéb, mint Jézus halálára emlékeztető s ez által igazságra, kegyességre és felebaráti szeretetre buzdító szent vendégség. Egyike a legmagasztosabb szertartásoknak, amely iránt kezdettől fogva a legnagyobb tisztelettel viseltettek és viseltetnek. Ezt bizonyítják azok a gazdag Urasztali készletek: tányérok, poharak, kelyhek, takarók, amelyek gyülekezeteinkben idő folytán összegyültek, amelyek a hivek, ezen szertartás iránt mindenkor táplált buzgóságának és áldozatkészségének a megnyilatkozásai.

Az unitáriusok az Urvacsorát évenként négyszer u. m. karácson, husvét és pünkösd első napján, továbbá az őszi hálaadó ünnepen, vagyis szeptember hó utolsó vasárnapján, két szin alatt, kenyér és bor alakjában szolgáltatják ki. A kiszolgálás a következőképpen történik:

A lelkész a rendes ünnepi istentiszteletet bevégezve, a a szószékről kihirdeti az urvacsorát s a hiveket felhívja, hogy

a szent vendégséghez méltó érzelmekkel járuljanak. Ezután leszáll a szószékből s egy alkalmi ének eléneklése után az Urasztala elé lép, amely már előre meg van terítve, rajta darabokra vagdalt kenyér a tányérokban s bor a poharakban és kelyhekben. Itt a lelkész egy előkészítő, bűnbánatra intő és a jézusi erények gyakorlására lelkesítő beszédet tart, melyet imával és Mi Atyánkkal fejez be. Most előbb a férfiak, ha egyszerre nem férnek el, előbb az idősebb és tisztesebbek, kiállanak a templom piacára az Urasztala körül s a lelkész előbb a kenyeret s azután a bort körülhordozza s mindkettőből mindenkit részeltet úgy, hogy mindenki maga vegye el a kenyeret s maga fogja meg a poharat. Miután a kiállottak részesültek az Urvacsorában, a lelkész egy rövid alkalmi imádságot mond. A helyi viszonyok szerint így állanak ki rendre a fiatalabb férfiak, legények s azután a nők, amíg mindenki, aki óhajt, hozzájárulhat az Urasztalához. A lelkész vagy legelőbb vagy legutoljára veszen Urvacsorát. Amikor mindenki részesült a szent vendégségben, akkor a lelkész hálaadó imát, Miatyánkot és rövid megáldást mond. Ezután egy gyülekezeti közének zárja be a szertartást.

A betegek, kik a templomban nem jelenhetnek meg, otthon vehetnek Urvacsorát, óhajtásukra bármikor. Az Urvacsora kiszolgáltatása itt is úgy történik, mint a templomban. Azonban a lelkésznek vigyáznia kell arra, hogy hosszú beszéddel a beteget ki ne fárassza s inkább hitét és bizalmát táplálja, mintsem elcsüggyesse.

A fentiekén kívül még két alkalommal szoktak az unitáriusok Urvacsorát adni u. m. templomszenteléskor és zsinati gyűléseken. Azonban csak abban az egyházközségben, ahol a templomszentelés vagy a zsinat tartatik.

Az Urvacsora kiosztás idejét a lelkész a megelőző vasárnapon a szószékből kihirdeti. Ezt a hetet bűnbánati hétnek nevezik s az egész héten a templomi imákban a bűnbánat jut kifejezésre.

Urvacsorával nem élhetnek: a gyermekek konfirmáltásuk előtt, az öntudatukon kívül levő betegek, a részegek és az örültek. Azonban a bűnösök nem tiltandók el az Urvacsorától. Ezért a börtönökben a foglyok között is időnkint kiosztandó az Urvacsora. Az Urvacsorával való élésre senkit kényszeríteni nem lehet.

5. Házassági szövetségek egyházi megáldása.

Vallásos érzéssel bíró emberek nem elégedhetnek meg avval, ha a házassági szövetséget a polgári tisztviselő előtt megkötik. A házasság több, mint egy közönséges szerződés. Annak erkölcsi és vallási tartalma kell, hogy legyen. Ezért a házassági szövetségeknél az egyházi közreműködés is kívánatos. Az unitárius egyházban gyakorlatban van a házassági szövetségeknek egyházi megáldása, sőt elvárja az egyház tagjaitól, hogy azt igénybe is vegyék. Az eljárás a következő:

A házassági szövetséget az 1894. évi XXXI. t.-c. és az 1928. évi kultusztörvény értelmében a polgári tisztviselő, illetve anyakönyvvezető előtt kötik meg hivatalosan. Erről az illető tisztviselőtől tanusítványt kérnek a házastársak, amelyet díjtalanul kiadni köteles. A lelkész csak ezen tanusítvány előmutatása mellett részesítheti egyházi megáldásban a házastársakat. A megáldás leghelyesebb, ha a polgári házasságkötés után azonnal következik, akár a templomban, akár a lelkész lakásán, vagy az új pár lakásán. Ezért előre értesíteni kell az illető lelkészt, nehogy a megáldás eszközzésének valamely akadálya legyen. Ha mégis valamely ok miatt elmaradna, az később is bármikor végrehajtható. Sőt a lelkészek kötelesek nagy vigyázattal lenni, hogy végleg el ne maradjon; mert az a házastársak vallásos érzésének a fogyatékoságát jelentené.

Az egyházi szertartás rendje a következő: A lelkész rövid előimát és beszédet tart, melyben a házasság célját s a házastársak kötelességeit körvonalozza. Ekkor felhívja a házastársakat, hogy egymás jobbkezét megfogva, a fogadalmat tegyék le, melynek szövege ez: „Én, N. N. fogadom (esküszöm) az élő Istenre, hogy törvényes házastársamat, akinek jobbkezét jobbkezemben tartom, hü és igaz szeretettel kívánom boldogítani, őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotában hűtlenül el nem hagyom. Vele élek, türok és szenvedek. Holtomiglan, avagy holtáiglan. Isten engem úgy segéljen.“ Ezt a fogadalmat a házastársak külön-külön teszik le s akkor a lelkész együttes imára hívja fel a jelenlevőket, amely után Mi Atyánkat mond. Végül megáldja a házaspárt.

Az ily módon megáldott házassági szövetség a legközelebbi vasárnapon a gyülekezet előtt a templomban a követ-

kező szavak kíséretében kihirdették: „N. N. és N. N. (mindkettőnek vallása, egyházi illetősége, a házasságkötés ideje) egymással törvényes házasságot kötven, egyházunk áldásában is részesültek. Amidőn erről egyházunk tagjait keresztényi örömmel értesitem, kérjük most mindnyájan keresztényi szeretettel és buzgó szívvvel házassági szövetségükre Istennek szent áldását, hogy legyen ez a keresztény családi erényeknek és tiszta keresztény boldogságnak és megelégedésnek állandó forrása, az ők öröme, gyülekezetünk diszére, Isten nagy nevének dicsőségére“.

Jegyzet. Szokásban van, hogy a 25 és 50 éves házassok ezüst-, illetve aranymenyegzőt tartsanak. Ez azonban nem kötelező. Ilyen esetekben a felhívott lelkész az ünnepély tárgyához alkalmazott beszédet és imádságot mond; de másodszori esketésnek helye nincs.

6. Lelkészbeiktatás, templomszentelés és zsinati ünnepélyességek.

Ujonnan kinevezett, vagy egyik egyházközségből a másikba áthelyezett lelkészek hivatali állásukba ünnepélyesen beiktattatnak. Ez a következőkből áll:

A körüli esperes vagy megbizottja a templomban üdvözölve a gyülekezetet, bemutatja az új lelkészt s ennek kinevezési okmányát felolvassa vagy felolvastatja egyik jelenlevő lelkész által. Ekkor felhívja az új lelkészt a szószék elfoglalására. A lelkész megtartja beköszöntő imáját és egyházi beszédét. Erre az esperes vagy megbizottja az új lelkészt hivatali buzgóságra s az egyházközséget a lelkész iránti tiszteletre serkenti.

A **templomszentelés** nem egyéb, mint egy ujonnan épített vagy kijavított templomnak az istentiszteletek tartására ünnepélyes megnyitása és átadása. A felszentelést a püspök vagy megbizottja végzi. A templomszentelések alkalmával UrvacSORA osztás is van, amit akár a helybeli, akár más erre felkért lelkész végezhet. Ha erre mód és alkalom van, szokás ilyenkor keresztelni és esketni is a templomban.

Régebben gyakorlatban volt a **házszentelés** is, ami ma ritkán történik. Ez sem áll egyébből, mint az ujonnan épített hajléknak a család használatába imával és beszéddel való

ünnepélyes átadásából. Hasonló jelentősége van az orgona- és harangszentelésnek.

A zsinati főtanácsi gyűlések is meghatározott ünnepélyességekkel vannak összekötve. És pedig a zsinatot megelőző szombaton, amikor már a zsinati tagok a zsinattartás helyére megérkeznek, a délutáni órákban a helybeli lelkész imájával ünnepélyes istentisztelet tartatik. Vasárnap a püspök által kinevezett lelkész vagy tanár mond zsinati imát és beszédet. Ezt követi a püspöknek a zsinati gyűlekezethez intézett üdvözlő beszéde s az ünnepélyt Urvacsorosztás zárja be.

Hétfőn ismét rendes istentiszteletet tart egy e végre kinevezett lelkész vagy esperes. Ezt követi az újonnan kinevezett lelkészek felszentelése, ami korábban csak zsinatokon történt, de újabb időben a zsinattartás külső nehézségekbe ütközvén, rendes évi főtanácson is elvégeztetett. Ez a következőképpen megy végbe: az új lelkészek palástosan a templom piacán helyet foglalnak. A püspök beszédet intéz hozzájuk, melyben a lelkészi hivatás szentségére, terheire és örömeire figyelmezteti s hivatásuk lelkiismeretes betöltésére buzdítja. Ezután felszólítja őket, hogy feleljenek, készek-e a papi hivatalt elvállalni és azt hiven folytatni? Amire igennel felelven, az egyházi főjegyző a kinevezés sorrendjében előhívja őket, hogy neveiket az e célra készített jegyzőkönyvbe írják be. Ami megtörténvén, a főjegyző után elmondják a következő papi esküt:

„Én N. N. esküszöm az egy igaz élő Istenre, mennynek és földnek teremtőjére s adott irásom erejénél fogva ígérem és fogadom, hogy én egyházi hivatalomban, az Istentől reám bizott nyájnak nemcsak az idvezítő tudománnyal, hanem teljes tehetségem szerinti szent étellel is előljárója leszek; és azon az uton, amely a lelkek örök idvességére vezet, józanul, igazán és szentül élve, elől megyek; azok közül, amik szentséges vallásunk javára tartoznak, semmit el nem mulasztok, és semminemű terhes szolgálatot, ha szintén egészségem, földi javaim s életem veszedelmeztetésével volna is egybekötve — csakhogy a kegyességgel párosult mennyei igazságnak nevedezésére s előmenetelére szolgáljon — ki nem kerülök. Azoknak, akiket vallásközönségünk Isten kegyelmével, előljáróimnak rendelt, az egyházi törvények értelmé szerint, minden vonakodás, zugolódás és ellenszegülés nélkül engedelmeskedem és magamat teljes erőmből úgy alkalmazom, hogy tisztemet lelkiismerettel, igaz hittel, tiszta szere-

tettel végezve be, egykor méltónak ítéltessem meghallani Urunk ama szózatát: „Jól van, jó és hiv szolgám, a kevesen hiv voltál, többre bizlak ezután“. Isten engem úgy segítsen s úgy adja lelkem üdvösségét!...“

Az eskü letétele után az új lelkészek letérdelnek s mindenik fejére ráteszi a kezét a püspök és egy-egy esperes vagy felszentelt tanár s a püspök egy e célra szerkesztett imát olvas fel. Azután a püspök kiosztja az új lelkészeknek okleveleiket, mi alatt őket még egyszer az evangélium szolgálataira buzdítja s rájuk és a gyülekezetre Isten áldását kéri. Végül a főközügyigazgató imája zárja be az ünnepélyes istentiszteletet.

A zsinat tartama alatt vasárnap és hétfőn délután a püspök által az újonnan felszentelt lelkészek közül kijelölt tart istentiszteletet.

7. A temetés.

A halottak iránt érzett tisztelet és kegyelet magával hozza azoknak tisztességes eltemetését. Az unitárius egyház a temetési szertartásokkal e tiszteletnek és kegyeletnek kíván kifejezést adni. Tekintettel azonban az 1894. évi XXXIII. t.-c.-re, a lelkész a temetési szertartást csak akkor végezheti, ha igazolványt kap arról, hogy a haláleset már anyakönyvezve van. Ez igazolvány nélkül csakis akkor lehet a halottat eltemetni, ha erre a községi előljáró engedélyt ad. Az előbbi igazolványt ekkor ez az engedély pótolja.

A temetési egyházi szertartások állanak: imából, imából és beszédből, imából, beszédből és bucsuztatásból, éneklésből a keservesek óhajtása szerint.

Mikor a lelkész csak imával temet, ha ének is van, egy pár versszak eléneklése után, ha nincs e nélkül, a halottas háznál vagy udvaron a koporsó mellé állva, egy beszédszerű imát mond, mit Miatyánkkal és néhány búcsuszóval rekeszt be. Ezt követi ismét az ének.

Mikor a lelkész beszédet is mond, ez lehet ugyyszólván csak bevezetés a gyászisteni tiszteletre; ekkor az imát megelőzi; és lehet terjedelmesebb, kidolgozott vagy éppen a szentírásból vett alapigékre fektetett beszéd, ekkor az imát követi.

A lelkészi bucsuztató mindig a beszéd végére teendő; mert az az ima mellé nem talál.

Néhol szokásban van még a kántorok általi énekes búcsuztatás is.

Néhol a halottat a templom tornácába viszik s a gyász istentisztelet a templomban tartatik meg.

Szokásban van egy pár helyt az is, hogy a mikor a testet a koporsóba teszik, a lelkészt akkor is meghívják ima és beszéd tartására.

A sirnál rendszeren csak ének van; itt-ott néhány búcsuszó; sirbeszéd ritkán.

Általában a temetési szertartások a helyi szokások és viszonyok szerint nagyon különbözők. Vannak helyek, ahol korosabb és érdekesebb halottakat két pappal temettetnek el; kis gyermekeket néha csak énekkel.

A lelkész is a halottat a temetőbe kikiséri, tulajdonképpen előtte megy az énekvezérrel és a temetésre megjelent néppel. A halottat a gyászosok s ezekkel rokonságban állók kísérik.

Szokásban van a temetői uton is némelykor énekelni az énekes könyvből. Ugyszintén harangozni. E tekintetben szintén a kesergőktől függ meghatározni a harangozások számát.

A temetéssel vége van minden egyházi szertartásnak. A unitárius egyház a halottak lelkeért misét nem tart, azoknak ünnepet nem szentel. Emléköket átadja, ha történelmi egyéniségek voltak, a történelemnek, ha a társadalom közhasznú tagjai voltak, a társadalomnak, ha csak családjoknak éltek, a gyászoló szülőknek, vagy gyermekeknek s általában a halott iránt kegyelettel viseltető sziveknek.

Ezekből állanak az unitárius egyház szertartásai. Egyszerűek, mint maga a tan, melyet hirdet. S bár a külsőségeknek bizonyos határig maga is hódol s azokat a vallásosság fölébresztése és ápolása fontos tényezőinek ismeri el; mindazáltal főelvül a szertartásuknál is Jézus tanításaiból kiindulva, ezt tartja:

„Az Isten lélek és akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják.“